

CUMHURİYET DÖNEMİ ÇANAKKALE'SİNDE GÜNDELİK YAŞAMIN BELİRLEYİCİSİ OLARAK EĞLENCE MEKANLARI (1923-1973)

Recreation Spaces as a Distinctive Factor in Daily Life of Çanakkale in
Republic Period (1923-1973)

Güneş ŞAHİN*

ÖZ

Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte topyekûn bir modernleşme sürecine giren iktidar tüm olanakları ile birlikte sosyal yaşamın değişimi ve dönüşümü için müca- dele vermiştir. Deniz kenarında küçük bir kent görünümünde olan Çanakkale'de ka- musal bir alan yaratılmasında, sahil kenarının kullanılması, modernleşme pratiğinin mekânsal uygulama alanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada, kuramsal biçimde kamusal mekan ve gündelik hayat tahlili yapmaktan ziyade Çanakkale'de cumhuriyet döneminde eğlence kültürünün gelişimine etkileri olan ve gündelik ha- yat içinde kullanılan restoran, aile çay bahçesi ve şehir kulübü gibi mekanların gün- delik yaşamdaki katkılarına temas edilmiştir. Üst sınıfların siyasal iktidarla olan iliş- kilerinin de geliştiği şehir kulübünün yanında halkevi, restoran, panayır, aile çay bahçesi ya da gazinosu gibi mekanlar da kentte vatandaşların gündelik yaşamları içerisinde belirleyici olmuştur. Vatandaşların gittikleri yerler sadece eğlenceli vakit geçirme ya da sosyalleşmenin ötesinde aslında sınıfsal bir temsil yeri olarak da ken- dini göstermiştir. Dolayısıyla söz konusu mekanlar Çanakkale halkının gündelik ha- yatlarında, zamanlarını nasıl geçirdikleri ve birbirleriyle ne tarz ilişkiler kurduklarının ortaya çıkarılması açısından belirgin ipuçlarına sahiptir. Bu ipuçlarından yola çıkıla- rak cumhuriyetin modernleşme hamlelerine kentte ne ölçüde ulaşılabildiğini tespit etmek çalışmanın ana hedeflerinden biridir.

Anahtar Sözcükler: Çanakkale, cumhuriyet dönemi, modernleşme, gündelik yaşam, mekanlar.

ABSTRACT

With the declaration of the Republic, the government, which entered into a total modernization process, struggled for the change and transformation of social life with all its potential. In the creation of a public space in Çanakkale, which has the appearance of a small city by the sea, the use of the coastline appears as the spa-

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eği- timi Bölümü, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Çanakkale/Türkiye. E-posta: gunessahin@comu.edu. tr. ORCID: 0000-0003-4245-9760.

tial application areas of the modernization practice. In the study, rather than analyzing the public space and daily life in a theoretical manner, there will be a discussion about the contributions of spaces, such as restaurants, family tea gardens and city clubs, into daily life, which had an impact on the development of entertainment culture and were used in daily life in the republic period in Çanakkale. In addition to the city club, where the relations of the upper classes with the political power have developed, spaces, such as a community center, restaurant, fair, family tea garden or casino, have also been distinctive spaces in the daily lives of the citizens in the city. The spaces that the citizens go are actually the spaces of class representation, beyond just having fun or socializing. Therefore, these spaces provide clear clues in terms of revealing how the people of Çanakkale spend their time in their daily lives and what kind of relationships they have established with each other. Based on these clues, one of the main objectives of the study is to determine to what extent the modernization moves of the republic have been achieved in the city.

Keywords: Çanakkale, republic period, modernization, daily life, spaces.

Giriş

Kent, mekan ve gündelik yaşamın içiçeliği sosyolojinin bir öznesi olarak uzun yıllardır tartışılmaktadır. Elinizdeki çalışma biçimsel ve içerik olarak böyle iddia taşımamaktır. Ancak vereceğimiz şöyle bir örnek aslında tarihsel değişim ve dönüşümlerin, tam da gündelik yaşamın içinden çıktığı; kent ve mekanlarla varlık gösterdiğini gözlemlemeye yönelik olduğu konusunda açıklayıcı olabilir. Zira gündelik yaşamın akıcılığı ya da kendiliğindenliği ile hemen hemen hiç ilgilenmeyen tarih yazımında büyük anlatımlar kullanılır. Lefebvre, *Modern Dünya'da Gündelik Hayat* kitabının giriş kısmında 1900'lü yıllardan ve herhangi bir günden yola çıkarak merak edilen herhangi bir olay üzerinden -tarihçiler için geçerli bir araştırma metodu olan- milli kütüphane ve süreli yayınlara başvurma örneğini verir. Kazalar, ölümler, dönemin ileri gelenlerinin söyledikleri, savaşlar, devrimleri bu kaynaklardan doğrulamak (Lefebvre, 2007: 9) bir tarihçi için hiç şüphesiz önemlidir. Ancak tam da bu noktada çoğu zaman gündelik yaşam içerisinde sıradan insanların o günü yaşama biçimleri, kullandıkları mekanlar hakkında bize bir şey söylemeyen bir tarihle karşılaşabiliriz. Oysa Lefebvre'nin dikkatini çektiği nokta, tarihin kaynağını bizatihi gündelik hayatın içinden almış olduğudur. Kentler, tüm toplumsal süreçleri ve oluşumları derinden etkileyen sosyal hareketlerin, fikirlerin, ideolojilerin, ilişki ağlarının, üretim yapılarının ve kültürel dokuların mekanıdır. Dolayısıyla kentleri anlamak toplumları anlamakla, kentsel süreçleri incelemek, toplumların nereye doğru evrildiklerini analiz etmekle belli açılardan benzerlik gösterir (Sarı ve Esgin, 2016: 9). Levent Canteke de

Türkçe akademik literatüre katkı sağlamayı hedeflediği *Gündelik Yaşam ve Basın (1945-1950): Basında Gündelik Yaşama Yansıyan Tartışmalar* başlıklı doktora tez çalışmasında, siyasi tarihin görmezden geldiği gündelik yaşam tartışmaları çerçevesinde toplumsal tarih anlatımının önemini titizlikle okuyucuya aktarır. Cantek'in *Cumhuriyet'in Buluş Çağı (1945-1950)* başlığı ile 2013'de kitaplaştırdığı eseri bu çalışmanın çıkış noktası olarak gösterilebilir. Cantek'in altını çizdiği aslında sorunlu gündelik yaşam kavramı¹ gözetilerek, tekrarlanan ve kalıcılık gösteren davranışların mekan üzerinden değerlendirilmesini yapmaya çalışmak (Cantek, 2013: 7-9) ve cumhuriyetle birlikte Çanakkale'de toplumsal tarihin bir parçası olan eğlence kültürünü yansıtmaya hedefini gütmek elinizdeki makalenin çerçevesini oluşturur. Kentteki eğlence kültürünün cumhuriyetin ilanı ile birlikte değişimi ve dönüşümü değerlendirilirken; mekanları şehirlerin ve gündelik yaşamın küçük birer serencamı olarak düşündüğümüzde bir analiz nesnesi olarak mekân üzerinden tespitlerde bulunmaya gayret etmek diğer dayanak noktasıdır.

Kentte Gündelik Yaşam

Çanakkale kent merkezi özelinde konuyu biraz daha açacak olursak, kentin coğrafi ve stratejik konumu sözünü etmeye çalıştığımız gündelik yaşam ve eğlence kültürünün gelişmesinde/çeşitlenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Zira kent, Kale-i Sultaniye, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra Çanakkale, Osmanlı toplumunun çok kültürlü yapısını yansıtmaya açısından çeşitliliği olan bir coğrafyadır (Suda Güler, 2007: 18). Burada Çanakkale'de bulunan konsoloslukların kent kültürüne etkisinden özellikle bahsetmemiz gerekir. 19. yüzyıldan itibaren Çanakkale'de Rusya, Hollanda, İtalya, İngiltere, Fransa, Almanya, Danimarka, İran, Avusturya, Amerika Birleşik Devletleri'nin konsoloslukları ya da temsilcilikleri bulunmaktadır (Raczynski, 1980: 148; Kocabaşoğlu, 2004: 29,33; Çelik, 2016: 152). Kentte Avrupalı ve azınlık nüfusun ekonomik ve kültürel etkinliği, Tanzimat'tan sonra daha da artmıştır. Söz konusu dönemde azınlıklara tanınan ayrıcalıkların artması üzerine, Yunanistan'dan Anadolu'ya göç eden Rumlar olmuştur. Azınlık ve yabancılar genellikle kent merkezinde yoğunlaşmışlardır. Müslüman kesim ise daha çok ilçelerde ve kırsal yerlerde yaşamlarını sürdürmüştür (Yurt Ansiklopedisi, 1982: 1901). Konsolosluk binaları civarında olup şehre yerleşenler ve Levantenler kentin tarihinde önemli bir yere sahiptirler. Kentin demografik yapısını etkileyen unsurlar olarak niteleyebileceğimiz, savaş öncesinde Rum ve Ermeni nüfusun ikamet etmesi ve savaştan sonra da Çanakkale'de ya-

¹ Gündelik yaşam pratiklerinin detaylı anlatımı için ayrıca bk. (Tekeli, 2009).

şamaya devam eden Yahudi nüfusu, kentin homojen ve çok kültürlü yapıya bürünmesinde doğal bir görev üstlenmiştir.² Zeynep Suda Güler'in bu anlamından devam edecek olursak; Osmanlı döneminde kente gelen memurların, görev yapan paşaların ve aydın görüşlü simaların kent silüetinin oluşmasında aynı biçimde etkili olduğunu söylemek mümkündür (Suda Güler, 2007: 20). Kent kültürünün çeşitliliğinde şüphesiz göçler ve göçle gelen insanların kendi kültürel özelliklerini de taşımalarından söz etmemiz gerekir. Bu ifadeler Çanakkale gibi çok kültürlü ve dinli bir yapıya sahip olan kentte, şüphesiz çok daha derin anlamlar ifade etmektedir. Kentte özellikle gayrimüslim vatandaşların beraberinde getirdikleri alışkanlıklar gündelik yaşamda zamanla belirleyici hale gelmiştir. Suda Güler'in birebir görüşmelerinden aktardıkları şöyledir:

Çanakkale'de Yahudiler bir zamanlar çarşıya hakim konumdaydı. Yahudiler cumartesi dükkan açamayınca alışveriş ölü gibi olur, dışarıya çıkılmazdı. Dışarıda yemek yeme alışkanlığı Yahudilerden öğrenildi, cumartesi Maydos iskelesi kıyısına gelirler, sahilde, kordonda³ gezerlerdi. Bu küçük gezintilere peripate adı verilirdi. Çanakkale'nin Yahudi nüfusu zaman içinde azaldı. Bugün yalnızca birkaç aile Çanakkale'de oturmayı sürdürmektedir... (Suda Güler, 2007: 38).

Erdoğan Altınsay'ın sözlü tarih belgeselindeki "1946'da çarşıda bizler üç-beş Türk esnafı olarak sanki sırtıyor gibiydik. Piyasaya Museviler hakimdi, bunun bir sebebi de başka memuriyet yapamamalarıydı. Cumartesi olunca, biz o günü Pazar zannederdik." (Bir Çanakkale Belgeseli, 2011) ifadeleri, halkın dışarıda -sokakta olma- yaşam sürme ve bir adım sonrası olarak kurgulayabileceğimiz ortak mekanı paylaşma alışkanlığının başlangıcı olarak görülebilir. Aynı zamanda şehirde ticari ağıda gayrimüslim vatandaşların ağırlıklı bir rol üstlendiği rahatlıkla söylenebilir (URL-1).

Kentteki mevcut gayrimüslim nüfusun varlığı kentin sokaklarından, mimarisine, yeme-içme alışkanlıklarına kadar sosyal yaşamın hemen her zeresine sirayet eder. Çanakkale müslim ve gayrimüslim nüfusun hem birlikte yaşadığı bir kent olması hem de ticari olarak bir liman kenti olması nedeniyle, bu anlamda bir model olma özelliği taşıyabilir. Buradan hareketle halkın gündelik yaşamında neler yaptığı/yapabildiği ya da nasıl vakit geçirdiğine bakmamızda da yarar vardır.

² Kentteki gayrimüslim nüfus ve konuşulan diller için bk. (Umumi Nüfus Tahriri, 1929: 30-31).

³ Kordonboyu hakkında detaylı bilgi için ayrıca bk. (Atabay, 2019: 231).

Osmanlı döneminde aslında hemen her kentte gözlemlenen geleneksel olarak boş vakit geçirme aracı niteliğindeki kadınların “kabul günlerine” erkeklerin ise “kahve sohbetlerine” şahit oluruz. Bu eğlencelere yukarıda değinmeye çalıştığımız üzere, Çanakkale’de 18. yüzyıldan itibaren artan ticari ataşeliklerin düzenlediği kadın ve erkek davetlilerin birlikte katıldığı balolar eklenir. Söz konusu eğlencelerin temel özelliği, kadın-erkek ilişkilerinin daha yoğun yaşanmasına izin vermesidir. Muhafazakâr kesimin kimi zaman tepkileriyle karşılaşan bu eğlenceler giderek form değiştirir (Doğan, 2019: 438). Nitekim bu tarz toplantılar Batılılaşmanın getirileridir.

Kentin Gündelik Yaşamında Eğlence Mekanları

Türkiye’de genel olarak mekanları tarihsel ve sosyolojik açıdan inceleyen çalışmaların azlığı, mevcut mekan çalışmalarının da sadece belli başlı konular üzerine odaklanması⁴ bir güçlük olarak kendini göstermektedir. Bu güçlük şüphesiz Çanakkale için de geçerlidir. Zira mekanlara ait fotoğraf ve belgelerin yok denecek kadar az olması çalışma esnasında karşılaşılan temel zorluklar olarak belirtilmelidir.

Çanakkale Kent Müzesi’nden edindiğimiz bilgiler ışığında şöyle bir tablo ile karşılaşırız: Özellikle İstiklal İlkokulu, Ordu Evi, Belediye sinema salonlarında düzenlenen balolara özenli ve şık kıyafetleriyle kadın ve erkeklerin birlikte katıldığını görürüz. Cumhuriyet balolarında kadınların özellikle uzun tuvalet giydiklerinden, erkeklerin de mutlaka smokinli ve fraklı olduklarından bahseden İzzet Dilmaç’a ilaveten Şükriye Aral Hanım da kıyafet balolarından ve bu balolar için günlerce dikiş dikildiğinden bahsetmektedir (Bir Çanakkale Belgeseli, 2011).

1930’da kentte iki sessiz sinema vardı. Bunlardan biri Belediye Sineması, diğeri ise eski Erkek Sanat Okulu binasının üst katında bulunmaktaydı (Atabay, 2019: 241). Bu mekanlarda askeri bando marşlarının yanı sıra dans müzikleri eşliğinde tango ve valsler yapılmaktadır.

Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte de tüm yurttaki ulusal bayram kutlamalarının temel etkinliklerinden olan resmigeçitler, fener alayı ve havai fişek gösterileri balolarla zenginleştirilir. Ancak burada İstiklal okuluna bir parantez açmak yararlı olabilir. Zira okul, Çanakkale Halkevi açılmadan önce 1920’li ve 30’lu yıllarda kentte eğlence kültürünün gelişmesinde güzel ör-

⁴ “Bunların başında kahvehaneler gelir. Kahvehaneler üzerindeki incelemeler de özellikle Osmanlı dönemine odaklanır. Hamamlar da belli ölçüde yapılan çalışmalarda işlenmiştir. Bunların dışında pastane, hamam, kahvehane, kiraathane, park, köy odası gibi mekanlar bir arada çalışılmıştır.” (Öztürk, 2006: 91).

nekler barındırmaktadır. 1930'lu yıllarda okul öğretmenlerini ve öğrencilerini bir araya getiren çay partileri ya da okul müsamereleri anımsayanların bel- leğinde hala güzel hatıralarla anılmaktadır (Suda Güler, 2007: 28). Daha sonra 1932'de halkevinin açılması ile halkın eğlenceli ya da birlikte hoşça vakit geçirme faaliyetleri İstiklal İlkokulu mekânından bağımsız, halkevinde sürdürülmeye başlar.

Çanakkale Halkevi'nde düzenlenen balo ve toplantılarda, özellikle Cumhuriyet Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı, 23 Nisan Milli Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ya da Dil Bayramı gibi kutlama/anma etkinliklerinde vatandaşlar ortak mekânı paylaşırlar (Kara- taş, 2014: 73-75). Halkevinde düzenlenen Cumhuriyet'e özgü resmi törenler, müsamereler, tiyatrolar, korolar vatandaşlara milli birlik ve beraberlik duy- gularını aşılarken aynı zamanda kent halkının gündelik işlerini bırakarak evden çıkmalarını sağlayan ve birlikte vakit geçirmelerine vesile olan etkin- likler olarak kendini gösterir. Halkevinde düzenlenen etkinlikler çoğunlukla resmi törenlerdir. Ancak resmi törenler dışında gösteri ve güzel sanat kolla- rının düzenlediği müzikli gösteriler, konserler, piyesler, müsamereler de va- tandaşlar tarafından rağbet görür (Belge-1).

Görsel 1. Halkevi Bahçesinde Cumhuriyet Balosu, tarihsiz (Bir Çanakkale Belgeseli, 2011).

Düzenlenen müzik ve caz gösterileri sayesinde şehirdeki nişan ve nikâh merasimleri, çocukların sünnet ya da doğum günü kutlamaları artık halkevi binasında yapılmaya başlar (Belge-2). Halkevlerinin mekansal olarak sağ- ladığı sosyalleştirici etkinin farkında olan iktidar, halkevlerini yavaş yavaş kamusal mekana dönüştürerek bir nevi kendi modernleşme projesinde kul- lanmayı tercih eder. Belediye sinema salonunda musiki kolu tarafından ger-

çekleştirilen yoğun katılımlı ilk yılbaşı konser gününe dair aşağıdaki fotoğraf bizlere mekanın birleştiriciliği ve kadın-erkeklerin birlikte eğlenmelerine örnek olabilir.

Görsel 2. Belediye Sinema Salonu, 31.12.1936 (Belge-3).

Kentte eğlence kültürünün gelişmesinde Cumhuriyet'in etkileri oldukça büyüktür. 1930'lar kentte bir atılım dönemi olarak izah edilebilir. Eğitime verilen önemin artması, halkın ve özellikle kızların meydanlara çıktıkları törenler, gençliği toplayan ve onlara dinamizm katan halkevi çalışmaları, cumhuriyet meydanı ve yerleşim alanlarının yeniden elden geçirilmesiyle şehir artık yeni bir görünüm kazanmaya başlar (Suda Güler, 2007: 22). Dolayısıyla bir miras -bellek- oluşturma güdüsüyle tasarlanan ulus yaratma ideali, kendisini mahalli kutlamalar ya da diğer anma programları gibi etkinliklerde var ederken, mekanların kullanımı bu minvalde gelişir ve çeşitlenir. Çanakkalelilerin açık havada zaman geçirmesi için dinlenme mekanı olarak planlanan ve dolayısıyla kent merkezinden kaldırılan mezarlık alanı ise 1930'ların sonuna doğru Halk Bahçesi'ne dönüştürülmüştür. Halkın sosyalleşme alanı olarak ifade edebileceğimiz Halk Bahçesi İngiliz Calvert ve Bacon ailelerinin konak bahçesiyken, 1938 yılında istimlak edilmiş ve 1941 yılından itibaren park alanı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Karataş, 2021: 49). Yaşar Yohay "ben, ... Penso ve Sami Yafe üç arkadaş nişanlılarla halk bahçesine çıkardık; ortadaki havuzun yapımı çok eskidir. Orada oturur çay içerdik, o zaman en güzel yer orasıydı..." cümleleri ile halk bahçesine ait anılarını anlatmaktadır. Erdoğan Altınsay ise, eniştesinden dinlediği halk bahçesi anılarında; bahçenin eskiden bataklık halinin İngilizler tarafından küfelerle toprak getirildikten sonra doldurularak bahçeye çevrildiğini ve bahçenin önünde dört beş tane sıra sıra küçük dükkanlar olduğunu, bunlar-

dan birinin Bakkal Kemal'e ait olduğunu, valilik binası yapılıncaya da dükkanların yıkıldığını ifade etmektedir (Bir Çanakkale Belgeseli, 2011). Ayrıca Sarıçay'ın güneyinde Çınarlık mevki ile Hastane Bayırı halkın diğer uğrak yerleri arasında idi (Karataş, 2021: 49). Giovanni Scognamillo'nun anılarındaki Beyoğlu'nu anlattığı *Bir Levantenin Beyoğlu Anıları* (1990) adlı eserinde, Beyoğlu ya da eski Pera, işlevini yitirmiş bir dönemin ve toplumun Beyoğlusu olarak tanımlanır. Scognamillo Beyoğlu'nu sokakları, sinemaları, pastaneleri, restoranları ile birlikte anlatırken, hem bu mekanların dokusundan hem de gündelik yaşam içerisinde Levantenlerden kalan kültürel özelliklerin etkilerinden bahseder. Zamanla söz konusu kültürün silinmesi ya da farklılaşması kaçınılmaz olmuştur fakat nostaljik de olsa hafızalarda kalan Beyoğlu kozmopolit, alafrağa, şaşalı ve canlı bir sentezdir (Scognamillo, 1990: 10). Scognamillo'nun bu ifadeleri mikro düzeyde de olsa Çanakkale'ye uyarlanabilir. Bu ifadeyi biraz açacak olursak 1973'te şehirdeki sinema salonlarının çokluğu⁵, bize mekânsal olarak kentte bireylerin, grupların, belki de farklı kimliklerin oluşturdukları maddi bir alt yapıyı sağlamış olduğunun göstergesi olabilir (Özçınar, 2009: 90). 2011'de çekilen *Bir Çanakkale Belgeseli* isimli sözlü tarih çalışmasında Hüseyin Uluarlan ve Tuğrul Aksoy kentte davulu ile gezen Tellal Hasan Efendi'den (Gürses) bahsetmektedir. Yalı tarafından seslenen Tellal Hasan Efendi'nin "işitin, kulak verin..." nidasıyla o akşam sinemada hangi film oynayacağını halka haber verdiğini ve çarşının yukarı tarafından halkın ilgisini gür sesiyle çekmeyi başardığını ifade etmektedirler (Bir Çanakkale Belgeseli, 2011).

Belirli gün ve millî kutlamalar vesilesiyle vatandaşların bir araya gelmesini sağlayan okul ve halkevi gibi mekanlara 1940'larla beraber yeni yerler eklenmeye başlar. Söz konusu mekanlar daha çok özel yerler olarak karşımıza çıkar ki bunlardan bir tanesi seksen yıldır kentin simgesi olan Yalova Restoran'dır. 1940'ta Ziya Sürgit'in dostları ile vakit geçirmek için ilk önce "Tektekçi" ya da "Ziya'nın Yeri" diye anılan küçük ve özel bir mekan olarak açtığı Yalova Restoran kentin gündelik hayatında cumhuriyet ve modern-

⁵ O yıllarda ilde şu sinemalar vardır. Merkez: Belediye Sineması, Emek Sineması, İpek Sineması, Orduevi Sineması; Bayramiç: Zevk Sineması, Üçler Sineması, Evciler Seyyar Sineması; Bozcada: Mehtap Sineması, Yıldırım Sineması; Eceabat: Doğan Sineması, Yeni Sineması; Gelibolu: Orduevi Sineması, Hürriyet Sineması; Doğan Sineması, İkizler Sineması, Engin Sineması, Bolayır-Kadıköy Sineması; Lapseki: Ümit Sineması, Bahar Sineması, Çardak-Boğan Sineması; Ayvacık: Lale Sineması, Küçükkuyu Sineması; Biga: Marmara Sineması, İkizler Sineması, Karabiga Sineması; Çan: Ferah Sineması, Turan Sineması; Ezine Zafer Sineması; İmroz: Çınar Sineması, Serpil Sineması; Yenice: Emek Sineması, Pazarköy Sineması, Hamdi Bey Seyyar Sineması (Çanakkale İl Yıllığı, 1973: 182-83).

leşme sarmalında üstüne düşen sorumluluğu -farkında olarak ya da olmayarak- yerine getirmiştir. Özel bir mekan olarak kurulan ve günümüze kadar varlığını sürdüren Yalova Restoran 1940'lı yıllarda insanların bir araya gelerek hoşça vakit geçirdikleri bir mekan olarak belirir. Yalova Restoran'ı üçüncü kuşaktan -dede, amca, babadan sonra- işletmeciliğini 35 yıldır devam ettiren Ertuğrul Sürgit (KK-3), 02.10.2019'da yapmış olduğumuz görüşmede çocukluğuna dair anılarını bizimle paylaşmıştır. Ertuğrul Sürgit mekanın o zaman gerçek manada bir restoran olmadığını, aile Girit'ten göç ettikten sonra "Tektekçi" adıyla anılan küçük bir meyhane olarak tesis edildiğini ifade etmektedir. Girit'te esasında bu işi yapmayan "Balcı Ziya" lakaplı dedesi Ziya Bey göç ettikten sonra 1938'de bu işe başlamış, 1940'da ise mekanın kimliği sabahları çorba, öğle yemekleri derken tam olarak oturmaya başlamıştır. Tektekçi Meyhanesi'nin hikâyesi, aslında yalı caddesinde sokağın içinde oldukça küçük bir dükkânda başlamıştır:

Dükkânın içinde bir masa ve masanın üzerinde üç-dört şişe şarap ve yedi-sekiz tane de bardak var... Dükkâna gelen müşteri Ziya Bey'den bana bir kırmızı şarap ver diye seslenir. Ziya Bey müşterisine şarabı verir ve müşteri ayakta şarabını içer, parasını öder ve gider... Ziya Bey'in Yalova köyünde bal kovanları vardır. Atatürk'ün Çanakkale Savaşlarında karargâh olarak kullandığı Bigalı köyünün karşısında da Yalova köyü var. Yalova köyü savaş döneminde hastane olarak kullanılmıştır. Çam ağaçlarının altına tanıştığı bir arkadaşı sayesinde bal kovanlarını koyan Ziya Sürgit balını Çanakkale'de satmaktadır. Köyde Ziya Bey'e sahip çıkan o köylülerden samimi bir arkadaşı "mekana benim köyümün adını koyacaksın" deyince mekan Yalova olarak adını almıştır (KK-3).

Restoran bir ara kışlık ve yazlık olarak hizmet vermiştir. Yalova Restoran'ının yanında bulunan ve günümüzde otopark olarak kullanılan Bahrisefit Oteli'nin işletmeciliği Ertuğrul Bey'in amcası Mehmet Bey tarafından yürütülmüştür. Otelin önü o yıllarda, yazlık lokanta olarak işletilmiştir. Kışlık lokanta bugünkü yerinde kalır. Ancak Ertuğrul Bey'in babası Şeref Sürgit 1984 yılında vefat edince kışlık Yalova bir müddet çalışmış ve sonra kapanmıştır. Bugün de restoran olarak kullanılmaya devam eden binanın üst katı 1972 yılında belediye tarafından Şeref Sürgit'e verilmiştir. Alt katı ise balık hali olarak kullanılmıştır. Yazlık ve kışlık Yalova böylece birleşerek 1972'de hizmet vermeye başlamıştır. 1984'te Şeref Bey'in vefatının ardından, üçüncü kuşak işletmeci Ertuğrul Sürgit işi devralmıştır. 2002 yılına kadar restoran ikinci katta hizmet vermiş olup 2002 yılından sonra ise binanın alt katında

bulunan balık hali daha modern bir binaya taşınıncı, bina restorasyon geçirmiştir. Günümüzde ise iki katı ile hizmet vermektedir.

Görsel 3. Yalova Restoran (Ertuğrul Sürgit Arşivi).

Suda Güler'in temas ettiği üzere taşra deneyimleri ülke genelinde farklılıklara haizdir ve her kentte aynı biçimde şekillenmez. Ülkenin deneyimlediği siyasi tecrübeler muhakkak ki halkın gündelik yaşamında ve alışkanlıklarında tarihsel süreç içerisinde değişikliklere sebep olur. Yalova Restoran'ın gündelik hayat içerisinde geçirdiği değişimlere bakıldığında, bunlar Çanakkale'nin sosyokültürel hayatındaki değişimleri anlamamız bakımından ipucu olabilir (Suda Güler, 2007: 22, 34-35). Yalova Restoran'ın hemen yanındaki Kırıkçatal Meyhanesi de 1950'lilerde kentin diğer simge mekanlarından. Kırık Çatal Lokantası hakkında Mithat Atabay'ın anlattıkları bizlere yol gösterici niteliktedir:

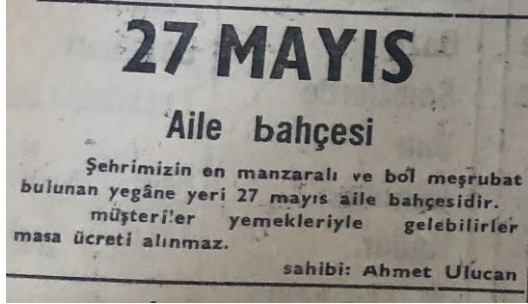
...Çanakkale'de bir de Kırıkçatal Meyhanesi vardı. Hem lokanta hem de meyhane olarak servis yapardı. Burası Yalova Restoran ile Şehir Restoranı arasındaydı. "Kırıkçatal Meyhanesi" denmesinin nedeni çatalların birer dişinin kırık olmasıydı. "Kırıkçatal Meyhanesi"nin bulunduğu yer Yalova Restoranın bitişiğiydi. Yalova Restoran'ın arkasında şimdi vakıflar binası bulunuyor. O binadan önce Bahr-ı Sefid Oteli ve gazinosu, Şehir Lokantası, Balıkxhane ve yanında da Katolik Kilisesi vardı. Bu meyhane 1950'li yılların sonundan itibaren 1970'li yıllarda da hizmet verdi. Kırıkçatal Meyhanesi'nin sahibi Siyami Bey'di. Hoş sohbet biriydi. Halden hatırdan anlardı. Meyhanede dinlenen hüzünlü müzik plaklardan çalardı. Gündüz lokanta hizmeti verirken ise radyo hep açıktı... (URL-2).

Şarköylü Mehmet ve Hasan Tansüger'in Sözlü Tarih Çanakkale Belgeselinde aktardıklarına göre, yukarı çarşıda Çelebon Penso, Jak'ın Meyhanesi, Demirkapılı Avram isimli başka "tektekçiler" de mevcuttu.

Şahabettin Kalfa ile yaptığımız görüşmede ise kendisi 1960 darbesiyle birlikte kentin sosyo-kültürel hayatında gençlerin tiyatro oyunları ile öne çıktığını ifade etmektedir (KK-4). Dolayısıyla mekanların kullanımı da tiyatro ya da piyes gösterileriyle çeşitlenmeye başlamıştır. Söz konusu gençlik tiyatroları genellikle lise öğrencilerinden oluşmuş ve neredeyse 1970'li yılların sonuna kadar devam etmiştir. Bu tarihten önce ise belediye sineması ve ordu evi kentte eğlence kültüründe önemli bir yere sahiptir. Uzun süre tiyatro oyunları, konserler bu mekanlarda yapılmıştır. Cumhuriyet'in 50. yıl kutlamalarında Şahabettin Kalfa'nın da içinde olduğu genç tiyatrocular, Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Kahraman" adlı oyununu sergilemişler ve oyunun galası orduevinde; finali ise Emek Sineması'nda yapılmıştır. Eğlence kültürü içerisinde yine çadır tiyatroları ve panayırlar önemli bir yere sahiptir. Kalfa, İsmail Dümbüllü'nün kente geldiğinden ve Cumhuriyet Meydanı'nda bugünkü İnönü heykelinin olduğu boş alanda orta oyunu sergilediğinden bahsetmektedir (KK-4). Gene aynı alanda cambazlar da gösteriler yapar. Eğlenti niteliğindeki şenlikler ise kent kültüründe önemli bir yere sahiptir. Şenlikler, ildeki ekonomik gelişmeye koşut olarak yerini zamanla panayırlara bırakır. Çanakkale il merkezi olmak üzere, Biga, Bayramiç, Lapseki, Ayancık, Çan, Yenice ilçelerinde ve bunlara bağlı yerleşim merkezlerinde Mayıs ayından başlayarak Eylül ayının sonlarına kadar panayırlar düzenlenir. Bu şenliklerde bir yandan ticaret yapıp sanayi ürünleri sergilenirken, halkın yerel özelliklerini tanıtan sergiler düzenlenir (Yurt Ansiklopedisi, 1982: 1917-1918). Çanakkale merkezinde ilk panayır 2 Eylül 1952'de açılmış ve Çanakkale Panayırında hayvan ve emtia pazarı kurulmuştu (Atabay, 2019: 209). Örneğin 1961 yılında kentte Ağustos ayında kurulan Çardak Panayırı da halk tarafından yüksek bir ilgiyle karşılanır. Bir hafta kadar açık kalan panayırdaki yağlı pehlivan güreşleri yapılır (Çanakkale Ekspres, 22.08.1961: 1). 2006 yılına kadar geleneksel olarak kentin çeşitli mahallelerinde kurulan panayırlar Belediye Meclisi'nin kararı ile kaldırıldı (Atabay, 2019: 210).

1960'larda gazinolar, aile çay bahçeleri, restoranların sayıları giderek artar ve şehrin gündelik yaşamında belirleyici mekanlar haline alır. Mekanlara gelir düzeyi çok da düşük olmayan vatandaşların rağbet ettiği görülür. Kordon'daki çay bahçelerinde canlı müzik yapıldığı, özellikle dans yarışmalarına ve caz dinletilerine halkın neşeye katıldıkları ifade edilir (Bir Çanakkale Belgeseli, 2011). Ancak mekanlardaki pahalılıktan genel olarak şika-

yetçi olunması gazete köşelerine yansır (Mençe, 04.08.1961: 1). Örneğin, ismini 27 Mayıs darbesinden alan, 27 Mayıs Aile Çay Bahçesi ise “Örnek Bir Gazino” başlığıyla *Çanakkale Ekspres* gazetesine konu olmuştur. Mekan, Ahmet Ulucan tarafından işletilmektedir. Özellikle garsonu Taci Aygül’den de övgü ile bahsedilmekte, daima güler yüzlü ve nazik konuşmaları ile müşterilerin mekândan son derece memnun ayrıldığı ifade edilmektedir. Kentteki diğer mekânların da en kısa sürede aynı takdiri kazanması temenni edilmektedir (Angın, 26.08.1961: 1).

Görsel 4. 07.07.1961 tarihli *Çanakkale Ekspres* gazetesi

Gazino, aile çay bahçeleri ve restoranların yanında Çanakkale Şehir Kulübü de kentte gündelik hayatın akışı içinde ve şehir kulüplerinin kuruluş mantığına uygun biçimde kent ekabirinin bir buluşma yeri olarak belirir. Şehir kulüplerinin kuruluş serüvenine burada bir parantez açmamız gerekir.

Cumhuriyet’in ilan edilmesinin ardından ideolojik seferberlik olarak adlandırabileceğimiz, modernleşme serüveni yurdun tamamına yayılarak hemen her vatandaşa tesir etme hedefini taşır. Modern ve çağdaş bir toplum yaratma güdüsüyle başlayan inşa süreci, farklı mekanizmalara ve yollara haizdir. Söz konusu mekanizmanın küçük bir nüvesi de şehir kulüpleri olarak karşımıza çıkar. Özellikle üst sınıfların bir araya gelme, toplanma ve sosyalleşme güdüsüyle hareket ettikleri şehir kulüplerinde yörenin ekonomik olarak gelir düzeyi yüksek sınıflarını görmek mümkündür. Şehir kulüpleri ülke genelinde 1930’lardan itibaren var olmaya başlamış ve yurt çapında yayılım göstermiştir. Özellikle bürokrat-aydın sınıfını içine alacak biçimde tasarlanan “şehir kulübü” veya “memurin kulübü”, modernleşme pratiğinde 1930’lu yılların başından itibaren ülke yönetimine yakın sınıfların toplanma yerleridir. Şehir kulüplerinin açılışı esnasında kimi tartışmalar yaşandığını görürüz (Öztürk, 2006: 91, 94-95). Örneğin, münevverlerin içki, kumar gibi kötü alışkanlıklar edinmelerini toplanacakları bir mekan olmayışına bağlayan Vala Nurettin, “... bir zaman şehremaneti böyle bir kulüp yapmayı ne iyi

düşünüyordu. Tasavvur, kuvveden fiile çıksa...” sözleriyle İstanbul’da seçkinleri birleştirici bir yere duyulan ihtiyacı dile getirir (Va-Nu, 1931: 11). İsmail Hakkı Baltacıoğlu ise *Yeni Adam* dergisinde kaleme aldığı yazılarda kulüpleri eleştiren bir tavır içerisinde. Öztürk’ün Baltacıoğlu’dan aktardığı üzere şehir kulüpleri hakkındaki “sınıf malı” nitelemesi oldukça ilginçtir. Şehir kulüplerine “yamalı elbiseliler, işçi ve köylü çocukları, rejideki kadınlar, bekçinin oğlu, rençberin karısının” giremediğini; girmek istedikleri zaman da kapıdaki üniformalılar tarafından kovulduğunu ifade etmektedir (Öztürk, 2006: 95). Bu ifadeler aslında şehir kulüplerine sıradan bir vatandaşın elini kolunu sallayarak “çat kapı” girmesinin zor olduğunun bir göstergesidir. Baltacıoğlu, 1943’te “Nazikler Kulübü” başlığıyla kaleme aldığı yazısında da şehir kulüpleri ile ilgili anısından bahsetmekte ve kulüp kurallarını “mantıklı konuşmak, karşısındaki kişiyi sözü bitene kadar dinlemek ve duygularından soyulmak” şeklinde sıralamaktadır. Baltacıoğlu ilk önce bu yazılı olmayan kuralları beğendiğini fakat kulüp içerisinde öksürmek, aksırmak, esnemek, geçirmek isteyenlerin dışarı çıktıklarını ve işleri bittikten sonra yeniden yerlerine oturduklarını aktarmakta ve bu insanların hallerini yadırgamaktadır (Baltacıoğlu, 07.02.1943: 3). Şehir kulüpleri kamusal değil, özel mekanlardır. Sıradan herhangi bir vatandaşın şehir kulübüne girememiş olması, sadece okur-yazar ya da toplumun üst sınıflarından bir halkanın şehir kulübüne girebilmesi bu mekanları özel mekan kategorisine sokar (Öztürk, 2006: 97). Cumhuriyetin modernleşme projesi kolektif, kimi zaman elitist, devletçi ve toplumsal sorumluluk duygusu ile iç içe geçmiştir (Aritan, 2008). Söz konusu duygular tasarlanan mekanlara da yansımıştır.

Çanakkale’de dernek ve cemiyetlerin tarihçesi ülkenin hemen her kentinde olduğu gibi 1920’lerin ilk çeyreğine kadar uzanır (Belge-4; Belge-5). Kentte şehir kulüplerinin tarihçesini incelediğimiz de ise elimizdeki en eski kayıt 07.02.1942 yılında kurulan Bayramiç Şehir Kulübü’ne aittir. Kulüp kuruluş amacını “memur arkadaşların fikri inkişaflarına yardım ve birbirleri ile görüşüp, tanışmaları gayesine matuftur.” biçiminde açıklar. Tam da şehir kulüplerinin kuruluş gayesine uygun olarak tesis edilen Bayramiç Şehir Kulübü’ne kayıtlı seksen üye vardır. Bayramiç Şehir Kulübü, hepsi Cumhuriyet Halk Partili olan, idare başkanı Hüseyin Sabalı ve diğer altı üye (Mehmet Varol, Cemil Oran, Etem Irmak, Kamil Tokel, Cevdet Serim, Sezai Erban) ile ilçede özellikle memur kesiminin bir araya gelme ve birlikte vakit geçirme olanağını bulduğu bir mekan olarak teşekkül etmiştir (Belge-6). Burada yine bir parantez açmak faydalı olabilir. Zira Şahabettin Kalfa (KK-4) kentteki şehir kulübünün kuruluşunun 1961 yılından daha eskilere dayanabilece-

ğini ifade etmektedir. Kalfa'nın ifadesine göre şehir kulübünün açılışı 1930'lu yıllar olması kuvvetle muhtemeldir (KK-4). Nitekim Bayramiç ilçesinde şehir kulübünün açılış tarihi 1942 olduğu düşünülürse, bu yargı çok da yanlış görünmemektedir. Vilayet merkezindeki şehir kulübünün mantık olarak daha eski tarihte kurulduğu düşünülebilir. Ancak elimizde yazılı bir belgenin olmaması buradaki temel sıkıntı olarak belirmektedir. Kentin sosyal hayatı hakkında pek çok bilgi edindiğimiz, Çanakkale belgeselinde de konuşmacıların hemen hemen tamamı kentteki şehir kulübünün aktifliğinden ve şehrin hâkim, savcı, doktor gibi ileri gelenlerinin sık sık ziyaret ettiği bir yer olarak bahsetmektedir (Bk. Bir Çanakkale Belgeseli, 2011).

Hala kulübün yönetim kurulu başkanlığı görevini yürüten Ogan Tunalı ile (KK-1) 10.09.2019'da yaptığımız görüşmede Çanakkale Şehir Kulübü'nün kuruluşuyla ilgili detaylı bir bilgi olmadığını kaydettik. Kulübün yönetim şeması yönetim ve denetim kurulu olarak saptanmıştır. Kulüp bir dernek şeklinde işler haldedir. Kulübün adı tüzükte "Çanakkale Şehir Derneği" olarak geçmektedir ve merkezi Çanakkale'de olan derneğin şubesi açılmaz. Şehir kulübü 1960 yılında kentteki Turing kulübünün kapatılmasından sonra, Vali Niyazi Dalokay'ın girişimleriyle iskele meydanındaki beden terbiyesi binasının bir bölümünde hizmet vermeye başlamıştır. Daha sonra şimdiki Belediye Sosyal Tesislerinin olduğu yerde bahçe içinde prefabrik binada varlığını sürdürmüştür (URL-3). Şehir kulübü Kordon'da çardak şeklinde salaş bir mekan olarak, Kayserili Ahmet Paşa Caddesi üzerinde 1961 yılında inşa edilmiştir. Kurucusu inşaat mühendisi İmadeddin Elmas'tır. Mekan kurulduğu tarihten itibaren kadınlı erkekli toplantıların yapıldığı, ailecek yemeklerin yenildiği, oyunların oynandığı ve özellikle kentin ileri gelenlerinin vakitlerini geçirmek için kullandıkları bir yer halindedir. Ogan, kulübün bir ara kapandığını ve bugünkü kordonun sonunda yer alan "Lodos" isimli mekanın yerine taşındığını ifade etmektedir (KK-1). Bu taşınma Belediye Sosyal Tesisleri inşa edilirken gerçekleşmiştir. Tesisler bittikten sonra binanın bir bölümü bölünecek derneğe verilmiştir. Mekan ilk kurulduğu günden itibaren üyelik esası ile çalışmaktadır. Şehir kulübüne üyelik derneğin içinden bir başka üyenin tavsiyesi ile gerçekleşmektedir. Belli bir mesleğe sahip olma şartının olduğu kulüpte üyelerin birbirini tanıması ve yönetim kurulunun onayından geçmesi gerekmektedir. Şu an 182 üyesi olan şehir kulübüne dışarıdan insanlar sadece misafir olarak gelebilir, kulüp içinde oyun oynamazlar. Kulübün herhangi bir siyasi parti ile teması olmadığı, sadece Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlılığın esas olduğu üzerine durulmuştur. Tüzüğün ikinci maddesinde "Dernek; Atatürk ilke ve devrimlerinin doğrultusunda örnek bir dernek olmak,

üyelerinin sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için faaliyet alanı yaratmak, şehrimizin gelişmesine katkı sağlayacak projeler üretmek amacı ile kurulmuştur.” (URL-3) ifadeleri ile bu husus hükme bağlanmıştır. Şehir kulübünün kurucularından İmadeddin Elmas’ın eşi Ruhumah Elmas da, 11.09.2019’da kulüpte yaptığımız görüşmede, kulübün elli-altmış kişi ile ve Çanakkale’nin ileri gelen simaları ile 1961’de açıldığını doğrulamaktadır (KK-2). Şehir kulübü ilk açıldığında bugünkü mevcut yerinde değil hemen yanındaki çardak ya da baraka denilen bahçede faaliyet göstermeye başlamıştır. Eski yer kapandığında bir hayli üzüldüklerini, herkesin birbirini tanıdığını ve üyeler arasında çok güzel bir ahengin olduğunu ifade eden Ruhumah Elmas, akşamları evde yemekten sonra yeniden kulüpte toplanıldığından bahsetmiştir: “...Beyler bezik oynarlardı, maça kızı oynarlardı, onların odası ayrıydı. Kadınlar da ayrı odada konken oynarlardı. Yılbaşında toplantılar yapılırdı, tombala oynanırdı. Ramazan’da bile sahur şehir kulübünde yapılırdı; dışarı çıkıp bakardık nerede cami lambası yanıyorsa takip ederdik. Kandil günlerinde sobada helva yapılırdı...” (KK-2) şeklinde anılarını bizimle paylaşmıştır. Mekan, kulübe gelenlere daha çok “aile içinde olma hissi” verirken diğer yandan da onları sıradan halktan ayıran bir niteliğe sahiptir. Öztürk’ün de ifade ettiği üzere kulüpler, cumhuriyetin kazanımları ile birlikte seçkin ve dışlayıcıdır. Aynı zamanda şehir kulüplerinin yönetici ve üyeleri devlet aygıtının içinde yer alan simalardır (Öztürk, 2006: 97). İmadeddin Elmas bu ifadenin örneklerinden bir isimdir. Şehir Kulübü’nün kurucusu olan Elmas Bey, 27 Mayıs’ın ardından kurucu meclis üyesi yapmıştır.

Şehir Kulübü’nün kent belleğinde simgesel bir yanının olduğunu rahatlıkla düşünebiliriz. Söz konusu yan, kulübe gidenler ve gitmeyenler ayrımıdır. Suda Güler’in görüşmelerinde ise bu ayrım “kentte iki tür insan vardır. Bir grubun şehir kulübünde, diğer grubun ise cami avlusunda bulunabileceği” (2007: 26) şeklinde desteklenmektedir. Yine çok keskin olmamakla birlikte bu durum biraz seküler ya da muhafazakâr insan modelinin de ayrımı şeklinde tezahür edebilir. Şehrin ileri gelen, eğitim ve kültür düzeyleri yüksek, belli bir gelir düzeyine sahip simaların kulübe hemen her akşam uğramaları, eğlence biçimleri, ortak bir sosyal iletişim becerisi geliştirerek kendilerine aynı zamanda bir etkinlik olanağı yaratma becerisi gibi özellikleri, kulübe gelmeyenlerden ayırıcı örnekler olarak karşımıza çıkar. Şehir kulübünün müdavimleri olarak da tanımlayabileceğimiz bu kişiler, mekanda kendileriyle yaklaşık olarak aynı ya da yakın sınıfsal zemine sahip kişilerle karşılaşır. Böylece ortak bir aidiyet duygusu oluştururlar. Kulübe gelmeyenler ise zaten maddi olanakları sınırlı, eğitim seviyeleri düşük, bağda bahçede çalışan

yoksul kişilerdir. Bu şehir kulübünün sınıfsal bir ayrımı da ifade ettiğinin somut göstergesidir. Şahabettin Kalfa ile yaptığımız görüşmede bu yargıyı destekler ifadeler karşılık bulmuştur: “Şehir kulübü biraz daha aristokrat, üst kademe bürokratlarla şehrin ekâbir/zenginlerinin bir araya gelerek birlikte iş konuştukları ve gündelik hayatlarını geçirdikleri ancak halkın olmadığı bir alan”(KK-4) olarak tanımlamaktadır. Çanakkale Şehir Kulübü'nün yurdun diğer kentlerindeki şehir kulüplerinden büyük olasılıkla farklılıkları bulunmaktadır. Bu durumda şüphesiz diğer kulüplere göre geç açılmasının etkisinin olabileceği gibi coğrafi, fiziki ve kültürel farklılıkların da etkisi vardır. 1961'den sonra ülkenin mevcut siyasi atmosferine uygun -siyasetten azade- bir yapısı bulunan Çanakkale Şehir Kulübü kordonda kentin ileri gelenlerini bir araya toplayan bir mekan olarak hala kullanılmaktadır.

Sonuç

Bu çalışma erken cumhuriyet dönemi Çanakkale'sinde sosyal yaşamın belirleyicilerinden olan mekanlar üzerine odaklanmaktadır. Osmanlı Devleti'nde daha çok kahvehane/kıraathane olarak karşımıza çıkan toplanma mekanları, cumhuriyetin ilanından sonra kadın ve erkeklerin bir arada bulunmasını sağlayan birleştirici bir rol üstlenmiştir. Makalede kentteki kamusal/özel alanların oluşması, giderek sayılarının artması ve de gündelik hayatın ayrılmaz birer parçası haline gelme süreçleri incelenmeye çalışılmıştır. Bu inceleme kuramsal bir iddia taşımamaktadır. Yapılmak istenen, örneklerle ele aldığımız belli başlı mekanlar üzerinden Çanakkale'de cumhuriyet ideolojisinin kazanımlarının neler olduğu üzerine değerlendirme yapabilmektir. Çalışmanın başlığında, dönem vurgusu 1932 ile 1973 yılları arasında yapılmış olsa da, bütünlüğün bozulmaması için 1973'lerden sonraki dönemlerden bahsedilmesinden kaçınılmamıştır. Çağdaş, modern, dışa dönük, birbiriyle kaynaşmış vatandaş tipolojisi olarak idealize edilen toplum, beraber hoşça vakit geçirilen Belediye Sinema Salonu, İstiklal İlkokulu gibi mekanlardaki toplantılarda bir araya gelmiştir. Daha sonra halkevinin açılması ile bu kutlamalar, müsamereler, balolar daha geniş kitlelere ulaşmaya başlar. Böylece iktidarın öznesi konumundaki halkevi artık sadece kutlamalar için halkın bir araya geldiği bir mekan olmanın ötesinde sosyo-kültürel etkinliklerin de gerçekleştirildiği bir görünüme kavuşur. Kadınların çay partileri, müzik koroları ve piyeslere katılma gibi çabalarının kurgulanması dikkat çekicidir. Bu gösterilere her kadının özgürce katıldığını söylemek özellikle halkevinin ilk dönemleri için güçtür. Ancak halkevinin kamusal bir mekan olarak ortak kullanımı cumhuriyetin modernleşme pratiğinin ilk adımı olarak nitelendirilebilir.

Kentte 1940'larla birlikte artık özel mekanlar açılmaya başlar. Lokantalar, çay bahçeleri, gazinolar ve kulüpler yeni mekanlar olarak birleştirici roller üstlenir. Mekanların kullanılmasında uzun yıllardır birlikte yaşayan homojen nüfusun etkisi vardır. Müslim ve gayrimüslimlerin sosyal yaşamlarındaki farklı kodlar, gündelik yaşamlarını değerlendirme biçimleri mekanların kullanım şeklini de doğal olarak etkiler. Giritli bir ailenin yadigarı olan Yalova Restoran'ın işlevselliği, mazisinden gelen kültürü hala yaşatıyor olması bu açıdan son derece anlamlıdır. Zamanla restoranlar ve aile çay bahçelerinin yanında halkın panayirlarda, pazarlarda bir araya gelmeleri ve ürettiklerini satarak ticari açıdan kazanç elde etmeleri yine dikkat çekicidir. Çanakkale Şehir Kulübü de iktisadi yönden gelir düzeyi yüksek, şehrin eğitim görmüş, memur, aydın ve aslında elit tabaka diyebileceğimiz insanların rağbet ettiği bir mekan olarak karşımıza çıkar. Zira üst sınıfların siyasal iktidarla olan ilişkilerinin de temsili olan şehir kulüpleri, kentteki eğlence kültürünün oluşmasında önemli bir konuma sahiptir. Kulüpler, sadece eğlenceli vakit geçirmenin ötesinde, Çanakkale'de "ileri gelenler" halkasının oluşmasında etkin yerlerdir. Seçkin sımaların gittiği kordondaki şehir kulübü 27 Mayıs'tan sonra kent belleğinde simgesel bir yer olmuştur. Şehir Kulübü'nün de işlevsel olarak hala kullanılıyor olması -yaşlı nüfusun rağbet etmesine rağmen- kentin insan ve kültür dokusunun kulübü yaşatmaya yönelik çabasıyla yakından ilgilidir. Bu sosyolojik yapı kendini eğlenceye, yeme içmeye kısaca kamusal bir etkileşime dair taraflarını oldukça açık bir biçimde gerçekleştirilmektedir.

Söz konusu mekanlar bize taşra ile büyük şehir arasındaki ayrımın nereden başladığını modellemesi açısından örnek olabilir. Aslında bu biraz silik bir ayrımdır. İstanbul söz konusu olduğunda Çanakkale taşra fakat Çanakkale söz konusu olduğunda Orta Anadolu'da bir şehir, örneğin Kırşehir, daha taşra bir kent görünümüne bürünebilmektedir. Taşralılığın derecesi arttıkça da kapalılık artmakta ve dönüşüm zorlaşmaktadır.

Kaynakça

- Anadolu Yayıncılık (1982). "Çanakkale". *Yurt Ansiklopedisi*, C.3. İstanbul: Anadolu Yayıncılık.
- Angın H. C. (26.08.1961). "Örnek Bir Gazino". *Çanakkale Ekspres*, 1.
- Aritan, Özlem (2008). "Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı: Modernleşme ve Cumhuriyet'in Kamusal Modelleri". *Mimarlık*, 342: 49-56.

- Atabay, Mithat (2019). *Osmanlı'dan Günümüze Çanakkale Belediyesi Tarihi*. Çanakkale: Çanakkale Belediyesi Yayınları.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı (07.02.1943). "Nazikler Kulübü". *Yeni Adam*, 423.
- Başvekalet (1929). *Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül III*. Ankara: Başvekalet Müdevvanat Matbaası.
- Cantek, Levent (2005). *Gündelik Yaşam ve Basın (1945-1950), Basında Gündelik Yaşama Yansıyan Tartışmalar*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cantek, Levent (2013). *Cumhuriyet'in Büluğ Çağı (1945-1950)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çanakkale Ekspres (07.07.1961). "27 Mayıs Aile Çay Bahçesi". *Çanakkale Ekspres*, 1.
- Çanakkale Ekspres (22.08.1961). "Panayırlar". *Çanakkale Ekspres*, 1.
- Çanakkale Rotary Kulübü (2011). *Bir Çanakkale Belgeseli*. Sözlü Tarih Çanakkale DVD.
- Çanakkale Valiliği (1973). *Çanakkale İl Yıllığı*. Ankara: Çetin Ofset ve İtimat Matbaası.
- Çelik, Recep (2016). "Çanakkale'de Zarara Uğrayan Konsolosluk Mülkleri ve Eşyaları Meselesi (1914-1922)". *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 21: 149-180.
- Doğan, Cem (2019). "Modern Türkiye'de Moda ve Eğlence (1923-2019)". *Modern Türkiye Tarihi*. Ed. Ahmet Şimşek. Ankara: Pegem Akademi, 428-447.
- Karataş, Murat (2014). *Çanakkale Halkevi (1932-1951)*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Karataş, Murat (2021). "Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Çanakkale'nin Kent-sel Gelişimi (1923-1950)". *Tarih ve Günce*, 8: 39-56.
- Kocabaşoğlu, Uygur (2004). *Majestelerinin Konsolosları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lefebvre, Henri (2007). *Modern Dünya'da Gündelik Hayat*. Çev. Işın Gürbüz. İstanbul: Metis Yayınları.
- Mençe, H. (04.08.1961). "Canım Çekti". *Çanakkale Ekspres*.
- Özçınar, Meral (2011). "Toplumsal Kültürel Zaman Mekan Algısının Anlatı İnşasındaki Yeri ve Örnek Film İncelemeleri". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 37: 88-108.

- Öztürk, Serdar (2006). “Bir Kurumun Tarihsel ve Sosyolojik İncelemesi: Şehir Kulüpleri (1923-1950)”. *Galatasaray İletişim Dergisi*, 4: 89-115.
- Raczynski, Edward (1980). *1814’te İstanbul ve Çanakkale’ye Seyahat*. Çev. Kemal Turan. İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Sarı, Özgür ve Esgin, Ali (ed.) (2016). *Toplumsal Analizler Ekseninde Kent Fragmanları*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Scognamillo, Giovanni (1990). *Bir Levantenin Beyoğlu Anıları*. İstanbul: Me-tis Yayınları.
- Suda Güler, Zeynep (2007). “Şu Gemide Ah Ben de Olsaydım...”: *Çanakkale’den Savaş Dışı Anılar*. İstanbul: Turkuaz Yayınları.
- Tekeli, İlhan (2009). *Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- URL-1: “Eskiden Havra Çıkışında Tüm Çanakkale İskelesi Musevi Ailelerle Dolardı!”. https://www.salom.com.tr/haber-115143-eskiden_havra_cikisinda_tum_canakkale_iskelesi_musevi_ailelerle_dolardi.html (Erişim Tarihi: 05.10.2021).
- URL-2: Mithat Atabay, “Bir Zamanlar Çanakkale’de Bir ‘Kırıkçatal Meyhanesi’ Vardı”. <https://www.canakkaletravel.com/yazi/bir-zamanlar-canakkalede-bir-kirikcatal-meyhanesi-vardi.html> (Erişim Tarihi: 12.12.2019).
- URL-3: “Çanakkale Şehir Derneği”. http://canakkalesehirdernegi.org/?page_id=8 (Erişim Tarihi: 15.10.2019).
- Va-Nu [Vala Nurettin] (11 Kanunusani 1931). “İstanbul’da Kulüp İhtiyacı”. *Akşam*.

Arşiv Belgeleri

- Belge-1: BCA.490.1.0.0.983.812.1.161/163
- Belge-2: BCA. 490.1.0.0.883.812.1.40
- Belge-3: BCA. 490.1.0.0.883.812.1.161
- Belge-4: BCA. 490.1.0.0.594.50.3.1
- Belge-5: BCA. 490.1.0.0.596.62.4.11
- Belge-6: BCA. 490.01.596.62.4.15

Sözlü Kaynaklar

KK-1: Ogan Tunalı, 1939, emekli, Çanakkale (Görüşme: 10.09.2019).

KK-2: Ruhumah Elmas, 1926, ev hanımı, İstanbul (Görüşme: 11.09.2019).

KK-3: Ertuğrul Sürğit, 1966, işletmeci, Çanakkale (Görüşme: 02.10.2019).

KK-4: Şahabettin Kalfa, 1942, emekli, Çanakkale (Görüşme: 10.12.2019).

“COPE–Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Teşekkür: Makalenin yazım aşamasında çok değerli katkılar sunan Ogan Tunalı, Şahabettin Kalfa, Ertuğrul Sürğit ve Ruhumah Elmas'a yürekten teşekkür ederim.

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışmanın verileri 2020 yılından önce toplandığı için geçmişe dönük etik kurul belgesi alınmamıştır, ancak araştırma etiğine uyulmuştur.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE–Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Acknowledgment: *I sincerely thank Ogan Tunalı, Şahabettin Kalfa, Ertuğrul Sürğit and Ruhumah Elmas for their invaluable contributions during the writing of the article.*

Ethics Committee Approval: *Since the data of this study were collected before 2020, ethics committee approval retroactively was not obtained; however, research ethics were followed.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*